

ROGER CROWLEY

IMPERIILE MĂRII

Asediul Maltei, bătălia de la Lepanto
și lupta pentru centrul lumii

Traducere din limba engleză de Gabriel Tudor

ALL

Cuprins

<i>Prolog</i>	xiii
<i>Harta lui Ptolemeu</i>	xiii

Partea întâi: CEZARII: LUPTA PENTRU STĂPÂNIREA MĂRII

CAPITOLUL 1: Sultanul face o vizită.....	3
CAPITOLUL 2: O petiție.....	29
CAPITOLUL 3: Regele Răului.....	42
CAPITOLUL 4: Călătoria spre Tunis	55
CAPITOLUL 5: Doria și Barbarossa.....	71
CAPITOLUL 6: Marea turcească	83

Partea a doua: EPICENTRU: BĂTĂLIA PENTRU MALTA

CAPITOLUL 7: Cuibul de vipere	105
CAPITOLUL 8: Flotă de invazie	121
CAPITOLUL 9: Cetatea Morții.....	133
CAPITOLUL 10: Ravelinul Europei	151
CAPITOLUL 11: Ultimii înotători	166
CAPITOLUL 12: Răzbunare.....	174
CAPITOLUL 13: Războaiele din tranșee	191
CAPITOLUL 14: „Malta ioc!“	212

**Partea a treia: SFÂRȘITUL JOCULUI: GONIND CĂTRE
LEPANTO**

CAPITOLUL 15: Visul Papei.....	233
CAPITOLUL 16: Un cap pe tipsie	248
CAPITOLUL 17: Famagusta.....	270
CAPITOLUL 18: Generalul lui Hristos	282
CAPITOLUL 19: Șerpii vrăjiți	296
CAPITOLUL 20: „La luptă!“	312
CAPITOLUL 21: Marea de Foc.....	327
CAPITOLUL 22: Alte oceane.....	342
EPILOG: Urme	357
<i>Notele și mulțumirile autorului.....</i>	<i>360</i>
<i>Note privind sursele.....</i>	<i>363</i>
<i>Bibliografie</i>	<i>364</i>
<i>Index</i>	<i>370</i>

PROLOG

Harta lui Ptolemeu

Cu mult înaintea apariției clădirilor de birouri din Cornul de Aur, chiar și înainte de apariția moscheii, a existat biserica. Cupola Sfintei Sofia a reprezentat un reper singuratic pe linia orizontului timp de o mie de ani. Dacă ați fi reușit să urcați pe acoperișul său oricând în Evul Mediu, ați fi avut parte de o privilegiate neîngrădită a „orașului împodobit de apă“. De aici este destul de clar de ce Constantinopolul a dominat cândva lumea.

În după-amiaza zilei de 29 mai 1453, Mehmet al II-lea, sultan al Imperiului Otoman, a făcut această ascensiune. Era sfârșitul unei zile memorabile. Armata sa tocmai luase cu asalt orașul, în împlinirea profeției islamice, și distrusese ultimele vestigii ale imperiului creștin al Bizanțului. Mehmet a urcat, în cuvintele cronicarului otoman, „ca spiritul lui Allah, ajungând în a patra sferă a cerurilor.“*

Sultanul a privit, plin de melancolie, un peisaj devastat. Constantinopolul fusese distrus și jefuit temeinic, „spoliat și înnegrit ca prin foc.“** Armata care apăruse orașul fusese înfrântă, bisericile – jefuite; ultimul său împărat pierise în timpul masacrului. Șiruri lungi de bărbați, femei și copii fuseseră înșirați și adunați în turme. Steaguri fluturau pe clădirile pustii, un semn pentru jefuitori că acele edificii fuseseră deja jefuite. Peste plânsetele jalnice

* Roger Crowley, *1453: The Holy War for Constantinople and the Clash of Islam and the West*, New York, 2005, p. 233.

** Ibidem, p. 232.

ale captivilor, chemarea muezinului la rugăciune se înălța în aerul primăvărat. Ea semnala sfârșitul tragic al unei dinastii imperiale, și legitimarea alteia prin dreptul de cucerire. Turcii otomani, un popor nomad, tribal, din inima Asiei, consolidaseră acum prezența islamului pe țărmul european, în orașul pe care îl numeau Istanbul. Căderea acestuia l-a impus pe Mehmet atât ca moștenitor al Bizanțului, cât și ca lider de necontestat al războiului sfânt.

Din punctul său de observație, sultanul putea contempla trecutul și viitorul poporului turc. La sud, dincolo de strâmtoarea Bosfor, se întindea Anatolia, Asia Mică, drumul pe care turcii își făcuseră lunga migrație; la nord se găsea Europa, obiectul ambițiilor teritoriale otomane. Însă dorințele de expansiune către vest aveau să se dovedească mult mai dificil de îndeplinit pentru otomani. În soarele amiezii, Marea Marmara strălucea ca arama bătută; dincolo se afla întinderea largă a Mediteranei, locul pe care turcii îl numeau Marea Albă. Prin cucerirea Bizanțului, Mehmed nu câștigase doar întinse pământuri, ci devenise și moștenitorul unui imperiu maritim.

EVENIMENTELE DIN 1453 au făcut parte dintr-un flux și reflux mai amplu în lupta dintre islam și creștinism. Între secolele al XI-lea și al XV-lea, creștinismul dominase Mediterana, sub impulsul cruciadelor. Se crease astfel un mozaic de mici state pe țărmurile Greciei și pe insulele din Marea Egee, care legau noile state cruciate de Occidentul latin. Direcția de cucerire se inversase în 1291, atunci când cruciații și-au pierdut ultimul punct de sprijin important pe țărmurile Palestinei, odată cu căderea orașului Acra. Acum, islamul era pregătit să riposteze.

De la romani încoace, nu mai existase niciun popor care să dispună de resursele necesare pentru a gestiona această mare, dar Mehmed se vedea pe sine drept moștenitor al împăraților romani. Ambițiile sale erau nelimitate. Era hotărât să creeze „un singur imperiu, o singură credință și o singură suveranitate în lume“* și se autointitula „suveranul a două mări“** – cea Albă și cea Neagră.

* Ibidem, p. 240.

** Ibidem.

Dar marea era un teritoriu străin pentru otomani. Ea nu este un teren solid. Nu există granițe naturale, nu există un loc unde nomazii să își instaleze tabăra. Este nelocuibilă. Nu are nici memorie: musulmanii încercaseră în trecut să mențină niște capete de pod în Mediterană, ajungând în cele din urmă să le piardă. Mehmed își declarase însă deja intențiile în mod clar: el a adus o flotă mare, deși neexperimentată, la asediul Constantinopolului, iar otomanii au învățat repede.

În anii ulteriori cuceririi marelui oraș, Mehmed a comandat o copie a unei hărți a Europei, realizate de geograful antic Ptolemeu și tradusă pentru el în arabă de către tălmăci greci. Pe ea a studiat configurația mării cu atenția la detalii a unui animal de pradă. Și-a trecut degetul peste Veneția, Roma, Napoli, Sicilia, Marsilia și Barcelona; a conturat porțile Gibraltarului; chiar și îndepărtata Britanie a căzut sub privirea sa. Traducătorii se asiguraseră cu prudență ca niciun loc să nu fie marcat cu aceeași însemnătate ca aceea a Istanbulului, iar Mehmet încă nu știa că regii catolici din Spania erau pe cale să construiască un set similar de ambiții imperiale la marginea vestică a hărții. Ca niște oglinzi gigantice care reflectau același soare, Madrid și Istanbul erau inițial prea îndepărtate pentru a se vedea reciproc. În curând, ostilitatea dintre ele va lumina punctele negre ale hărții. Chiar și harta lui Ptolemeu, cu peninsulele sale diforme și insulele distorsionate ciudat, nu putea ascunde un fapt esențial despre Mediterană: aceasta reprezintă, de fapt, două mări, fiind strânsă la mijloc de strâmtoarele înguste dintre Tunis și Sicilia, cu insula Malta între ele, un punct stingher. Otomanii aveau să domine rapid mărilor estice, iar habsburgii spanioli pe cele vestice. În timp, ambele aveau să converge spre acest punct.

ÎN PREZENT, UN ZBOR de-a lungul Mediteranei, din sudul Spaniei până pe țărmurile Libanului, durează trei ore. Din aer este o perspectivă liniștită; procesiunea ordonată de nave se mișcă domol pe suprafața strălucitoare. Miile de kilometri de coastă crenelată de pe țărmul nordic dezvăluie sate de vacanță, porturi de iahturi și stațiuni elegante, precum și marile porturi și complexe industriale care asigură forța economică a Europei de Sud. Fiecare

navă din această lagună calmă poate fi urmărită din spațiu. Navele călătoresc în voie, imune la furtunile care cândva i-au făcut pe Ulise și pe Sfântul Pavel să naufragieze. Pentru lumea noastră tot mai strâmtă, locul pe care romanii îl numeau centrul lumii pare aproape neînsemnat.

Dar cu 500 de ani în urmă, oamenii aveau o percepție total diferită asupra mării. Țărmurile sale erau coastele foametei, despuiate din timpuri imemorabile de copaci, apoi de pământ, de către oameni și capre. Deja în secolul al XIV-lea, Creta era capabilă să-i ofere lui Dante o imagine a ruinei ecologice. „În mijlocul mării se află un pământ pustiu“, scria marele poet, „care cândva era binecuvântat cu apă și arbori verzi. Acum este un deșert.“* Marea este, de asemenea, pustie. Marea Mediterană s-a format în urma unui colaps geologic spectaculos, astfel încât apele fascinante și transparente de la marginea ei se scufundă brusc în golfuri submarine adânci. Nu există platforme continentale care să rivalizeze cu bogatele zone de pescuit din Terra Nova sau Marea Nordului. Pentru cei care trăiau pe țărm, milioanele de kilometri pătrați de apă, împărțite într-o duzină de zone separate, fiecare cu propriile vânturi particulare, cu neregularități de coastă și cu insule împrăștiate, erau imposibil de străbătut, vaste și periculoase – o suprafață atât de vastă încât cele două jumătăți ale Mediteranei păreau lumi diferite. Dacă vremea este prielnică, o corabie cu pânze poate ajunge în două luni de la Marsilia la Creta, în cazul contrar, străbate această distanță în șase luni. Ambarcațiunile erau surprinzător de nepotrivite navigării pe mare; furtunile se declanșau din senin iar pirații erau numeroși, astfel încât marinarii preferau, de obicei, să se strecoare de-a lungul liniei de coastă decât să traverseze apele neîmblânzite din mijlocul mării. Primejdia pândeă orice călătorie: niciun marinăr întreg la minte nu se urca pe o corabie fără să-și încredințeze mai întâi sufletul lui Dumnezeu. Mediterana era o mare nefastă. Iar după 1453 ea a devenit epicentrul unui război mondial.

* A. T. Grove și Oliver Rackham, *The Nature of Mediterranean Europe: An Ecological History*, Londra, 2001, p. 9.

PROLOG

Pe acest teren s-a desfășurat una dintre cele mai aprige și mai haotice competiții din istoria Europei: lupta dintre islam și creștinism pentru centrul lumii. Conflictul a fost unul de durată. Bătălia s-a dat orbește pe apă, timp de mai bine de un secol; numai primele încăierări, în care otomanii au eclipsat Veneția, au durat cincizeci de ani. Lupta a îmbrăcat multe forme: mici războaie de uzură economică, raiduri ale piraților în numele credinței, atacuri asupra forturilor și porturilor de coastă, asedii ale marilor bastioane insulare și, cel mai rar, câteva bătălii maritime epice. Lupta a absorbit toate națiunile și grupurile interesate care aveau acces la apele Mediteranei: turci, greci, nord-africani, spanioli, italieni și francezi; populațiile de pe țărmurile Adriaticii și de pe coasta dalmată; negustori, suverani care visau la imperii, pirați și războinici religioși. Toți au luptat în alianțe schimbătoare pentru a-și proteja religia, comerțul sau imperiul. Niciunul dintre participanți nu a putut arbora steagul neutralității pentru un timp îndelungat, deși venețienii au încercat din răspuțeri să facă asta.

Această arenă maritimă a oferit posibilități nelimitate de confruntare. De la nord la sud este surprinzător de îngustă; în multe locuri, doar o mică fâșie de apă separă neamurile străine. Cotropitorii puteau apărea la orizont la un moment dat și dispărea din nou, subit. De la loviturile fulgerătoare ale mongolilor, Europa nu mai întâlnește atât de abrupt teroarea bruscă a dușmanilor. Mediterana a devenit o lume a violenței haotice, în care islamul și creștinismul s-au confruntat cu o ferocitate de neegalat. Câmpurile de luptă erau apa, insulele și țărmurile, ciocnirile fiind condiționate de vânturi și de starea vremii, iar arma-cheie fiind galera cu vâsle.

PENTRU CREȘTINI, OTOMANII, al căror imperiu era multietnic, au fost întotdeauna percepuți pur și simplu drept turci, „cei mai cruzi dușmani al numelui lui Hristos.”* Europa occidentală a văzut în această competiție sursa războiului suprem și a trăit-o ca pe o traumă, o luptă sacră împotriva forțelor necurate.

* Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant, 1204–1571*, vol. 2, Philadelphia, 1984, p. 292.

În cadrul Vaticanului se știa despre harta lui Ptolemeu. Papii și-au imaginat-o ca pe un model pentru cucerirea otomană și și-au închipuit scena din Palatul Topkapi, care străjuia Bosforul, în detaliu atroce. Figura generică a sultanului, Marele Turc, cu turban și caftan, cu nasul coroiat și crud din punct de vedere genetic, se află în splendoarea barbară a pavilionului său acoperit cu faianță, studiind marea de la vest. Nu se gândește la nimic altceva decât la distrugerea creștinătății. Pentru papa Leon al X-lea, în 1517, amenințarea turcilor era la fel de iminentă ca propria respirație. „Sultanul are zilnic în mână o descriere și o hartă pictată a țărmurilor Italiei“*, scria el cu un fior. „Nu acordă atenție decât fabricării de tunuri, construirii de corăbii și supravegherii tuturor acestor mări și insule ale Europei.“** Pentru otomani și aliații lor nord-africani venise vremea răzbunării pentru cruciade și oportunitatea de a inversa fluxul de cucerire a lumii și de control asupra comerțului.

Această competiție avea să se desfășoare pe un front imens, adesea mult dincolo de țărmurile mării. Europa și-a înfruntat dușmanul în Balcani, pe câmpiile Ungariei, în Marea Roșie, la porțile Vienei, dar în cele din urmă, în secolul al XVI-lea, resursele concentrate ale protagoniștilor aveau să convergă spre centrul hărții. Va fi o luptă de șaiszeci de ani, condusă de strănepotul lui Mehmed, Soliman. Războiul a izbucnit cu adevărat în 1521 și a atins apogeul între 1565 și 1571, șase ani marcați de o vărsare de sânge fără precedent, în care cele două super-puteri ale epocii – turcii otomani și habsburgii spanioli – au ridicat stindardele de luptă ale propriei credințe și au luptat până la moarte. Rezultatul avea să modeleze granițele lumii musulmane și creștine și să condiționeze direcția viitoare a imperiilor.

Totul a început – dacă într-adevăr a existat un punct de pornire – cu o scrisoare.

* Ibidem, vol. 3, p. 175.

** Ibidem, p. 174.

Partea întâi

CEZARII: LUPTA PENTRU STĂPÂNIREA MĂRII

1521-1560

CAPITOLUL 1

Sultanul face o vizită

1521–1523

10 septembrie 1521, din Belgrad

MAI ÎNTÂI, SALVA DE LAUDE cu titluri imperiale. Apoi, amenințarea:

Soliman sultanul, prin harul lui Allah, rege al regilor, suveran al suveranilor, prealăudat împărat al Bizanțului și al Trebizondei, atotputernic rege al Persiei, al Arabiei, al Siriei și al Egiptului, stăpân suprem al Europei și al Asiei, prinț al Meccăi și al Alepului, stăpân al Ierusalimului și conducător al mării universale, lui Philip de L'Isle Adam, Mare Maestru al insulei Rodos, salutare.

Te felicit pentru noul tău titlu și pentru sosirea în teritoriile tale. Am încredere că vei governa acolo în belșug, cu și mai multă glorie decât predecesorii tăi. Vreau, de asemenea, să am parte de prietenia ta. Bucură-te, așadar, alături de mine, ca un prieten foarte drag, că, mergând pe urmele tatălui meu, care a cucerit Persia, Ierusalimul, Arabia și Egiptul, am dobândit cea mai falnică dintre cetăți, Belgradul, la sfârșitul toamnei. După ce le-am oferit păgânilor onoarea luptei, pe care nu au avut curajul să o accepte, am cucerit multe alte orașe

frumoase și bine fortificate și am distrus majoritatea locuitorilor lor fie prin sabie, fie prin foc, înrobindu-i pe cei rămași în viață. Acum, după ce îmi voi trimite numeroasa și victorioasa armată în taberele lor de iarnă, mă voi întoarce în triumf la curtea mea din Constantinopol*.

Pentru cei care știau să citească printre rânduri, aceasta nu era, de fapt, o exprimare a prieteniei, ci o declarație de război. Soliman, strănepotul lui Mehmed Cuceritorul, tocmai moștenise tronul otoman. Conform obiceiului și tradiției, era obligat să își marcheze ascensiunea prin victorii; fiecare nou sultan trebuia să își legitimeze poziția de „Cuceritor al ținuturilor din Orient și Occident“** prin adăugarea de noi teritorii la imperiul mondial. El putea apoi să distribuie prada, să se asigure de loialitatea armatei și să se complacă în formele rituale de propagandă. Scrisorile de victorie – afirmări ale puterii imperiale – erau trimise pentru a impresiona lumea musulmană și pentru a o intimida pe cea creștină, iar noul sultan putea apoi să înceapă să-și construiască moscheea.

Urcarea pe tron trebuia să fie însoțită și de moarte. Sultanul era obligat prin lege să își ucidă toți frații „în interesul ordinii mondiale“***, pentru a elimina posibilitatea unui război civil. Un șir jalnic de sicrie de copii era purtat din haremul palatului în plânsetele mocnite ale mamelor, în timp ce asasini cu lațuri de funie erau trimiși în provinciile îndepărtate pentru a-i vâna pe frații mai mari.

În cazul lui Soliman nu au existat astfel de decese. El era singurul moștenitor de sex masculin rămas în viață. Este foarte probabil ca tatăl său, Selim, să își fi executat toți ceilalți fii cu șase ani înainte de a-și da obștescul sfârșit, pentru a anihila posibilele lovituri de stat. Tânărul de 26 de ani a fost astfel binecuvântat într-un mod unic în privința moștenirii sale. El a dobândit un imperiu puternic, unificat, care se bucura de resurse inegalabile. Pentru musulmanii pioși, Soliman era vestitorul norocului.

* Eric Brockman, *The Two Sieges of Rhodes, 1480–1522*, Londra, 1969, p. 114.

** Caroline Finkel, *Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire, 1300–1923*, Londra, 2005, p. 115.

*** Crowley, op. cit., p. 51.